

LITTERATUR

Magnus Zetterholm: *The Formation of Christianity in Antioch. A Social-Scientific Approach to the Separation Between Judaism and Christianity (Routledge Early Church Monographs)*. xiv+272 sid. Routledge, London and New York 2003.

Föreliggande arbete är en reviderad version av författarens doktorsavhandling från år 2001. Syftet med arbetet är, att ur ett sociologiskt perspektiv belysa frågan hur kristendomen, en ursprungligen inomjudisk rörelse, utvecklades till en självständig religion, som också tidigt uppvisade anti-judiska drag. Den tid som beskrivs är tiden från Paulus till Ignatius av Antiokia. Det är hos Ignatius som vi tidigt finner en utvecklad anti-judisk kristendom. Enligt Paulus och Apg. spelar Antiokia också en viktig roll när det gäller att definiera relationerna mellan judar och hedningar. Det var i Antiokia som lärjungarna först kallades kristna (Apg. 11:26).

Utgångsläget för studien är att det fanns en judisk minoritet i Antiokia. För judarna i Antiokia bör då gälla samma regler betr. social integration som gäller generellt i likartade situationer. Förf. anknyter här till M.M. Gordon, som beskriver minoriteters assimilation efter en sexgradig skala. (1) Att lära känna värdsamhällets kultur, språk, uppfostran, (2) Att ha relationer till medlemmar och institutioner i värdsamhället, (3) Att gifta sig utanför egna gruppen, (4) Att känna identitet med värdsamhället, (5) Att inte ha fördomar mot värdsamhället och (6) Att det inte finns en makt- eller värdekonflikt mellan grupperna.

Vid denna tid kunde judar vara mer eller mindre Tora-praktiserande eller helleniserade. Enl. författaren fick några helleniserade Jesustroende judar ett fäste i någon eller några av de helleniserade synagogorna, dit också icke-judar var välkomna. Eftersom olika synagogor hade namn efter vad som karaktäriserade dem, blir det begripligt att beteckningen «kristna» nu började användas.

När det gällde de Jesustroende judarna förändrades mycket genom det som skildras i Gal. 2:11–14 och Apg. 15. Sändebud från Jakob, Herrens broder, i Jerusalem hade skapat splittring mellan Jesustroende judar och hedningar. Hur var hedningarnas relation till förbundet?

Enligt Paulus kunde hedningar höra till förbundet, utan att åläggas att följa Torah. För Jakob kunde de bli gudsfruktare, och därmed omfattas av den slutliga frälsningen, men för att vara med i förbundet måste de omskäras och hålla hela Torah. Detta innebar att församlingen delades i två grupper, en för gudsfruktande hedningar och en för judarna som därmed bevarade sin judiskhet. Det var denna separation som blev den

yttersta orsaken till uppkomsten av kristendomen som en ny religion.

En av de socialvetenskapliga teorier som förf. använder är teorin om social rörlighet, RCT, *Rational Choice Theory*. Människan gör ett rationellt val, men vad som är rationellt kan variera från individ till individ. Efter det judiska kriget på 70-talet e.Kr. måste alla judar antingen betala en särskild skatt, *Fiscus Judaicus*, eller dyrka de romerska gudarna. Det gick alltså inte längre att vara jude i hemlighet. De Jesustroende gudsfruktarna hade accepterat judiska bruk, men de var inte judar. Inte heller kunde de delta i den hedniska kulten. Som varken judar eller hedningar förenades de enbart av sin Kristustro. Enda vägen vidare var att skapa en egen grupp som skulle kunna accepteras av myndigheterna. Detta ledde till en separation mellan Jesustroende judar och hedningar. På Ignatius tid var denna separation fullbordad, och ett nytt ledarskap, biskopen, hade vuxit sig starkt.

För att få den nya rörelsen accepterad gällde det nu att visa att den hade gamla rötter. Därför började de kristna hävda att de var de rätta arvtagarna till judarnas gamla religion. Den tidiga kristendomens anti-judiska hållning kan alltså förstås som en del i en konflikt för att övertyga myndigheterna om vilka som var de rätta judarna.

Förf. vill belysa frågan hur kristendomen utvecklades till en självständig religion, som redan i sitt initialskede uppvisade tydliga anti-judiska drag. Undersökningens resultat är att människors beteende här som annars är rationellt. Att etablera en ny rörelse, i kontrast mot judendomen, men samtidigt beskriven som judendomens rätta arvtagare var det mest rationella i den situation som rådde i romarriket under det tidiga 100-talet e.Kr. Litet undrar man hur det blev med de Jesustroende judarna. Det är svårt att finna svar på den frågan i Zetterholms bok, men man får känslan att de var en minoritet som inte hade något utrymme i Ignatius kyrka. De ställdes inför valet att ge upp antingen sin judiska eller kristna identitet.

Kännetecknande för detta arbete är dess stora metodiska medvetenhet. Det inledande metodkapitlet finns inte, som i en del avhandlingar, där för att det hör till genren. Här blir de socialvetenskapliga metoderna ett medvetet verktyg för att bygga upp en bild av den tidigare kristendomen. Avgörande för Zetterholms sätt att arbeta är att människor bör ha betett sig ungefär likadant överallt och i alla tider. Således betraktar han de socialvetenskapliga teorier han använder som allmängiltiga, och därför också användbara för att beskriva situationer för vilka källmaterialet är svagt eller obefintligt.

Om man nu uppfattar detta arbete så som om de sociala faktorerna skulle vara enda orsak till kristendomens uppkomst, så kan detta arbete självklart kritiseras. Men det är nog knappast så författaren har tänkt sig det. Saken är avsevärt mycket större än så. Kyrkans Herre har många vägar, men sett ur ett inomvärldsligt perspektiv är det fängslande att ta del av hur mycket av historien som går att rekonstruera genom en noggrann och medveten tillämpning av de metoder denna boks författare valt att arbeta med.

Till arbetets främsta förtjänster hör således författarens metodmedvetenhet, hans klara beskrivning av de använda metoderna samt hans medvetna uppbyggnad av avhandlingen från frågeställningen i avhandlingens inledning till den avslutande resultatredovisningen. Det finns en logik i hans argumentation från början till slut som gör läsningen fängslande och resultaten av hans undersökning övertygande.

Stig Norin

Niels Grønkjær: *Kristendom mellem gnosis og ortodoksi: En systematisk undersøgelse af Augustins indoptagelse af platonismen (Acta Julantica 77:3, Theology Series 20). 450 sid. Aarhus universitetsforlag, Århus 2002.*

Historiska undersökningar av kristendomens idéinnehåll måste ofta ta hänsyn till den sekulära omvärldens intellektuella strömningar. Detta gäller inte minst behandlingar av läroutvecklingen i fornkyrkan, där antik filosofi svårligen kan avskiljas från den kristna reflektionen. Så är också fallet med en av den västra kristenhetens främsta och mest inflytelserika gestalter, Augustinus, vars reception av platonismen utgör temat i föreliggande systematisk teologiska doktorsavhandling, författad av Niels Grønkjær vid Århus universitet.

Avhandlingens utgångspunkt är frågan hur Augustinus löser vad filosofen Hans Blumenberg benämner som «kristendomens grundproblem». Enligt Blumenberg består kristendomens grundproblem i att upprätta en förbindelse mellan att å ena sidan vara en radikal frälsningsreligion och att å andra sidan betona skapelsen som värdepositiv. Grønkjær visar att Augustinus i sin teologi försöker balansera frälsningsteologi med en positiv skapelsetro, varigenom han förvaltar kristendomens grundproblem. Platonismen blir hos Augustinus ett verktyg varmed han förmår precisera en kristen reflektion gentemot gnosis i syfte att göra sin teologi ortodox, utan att för den skull ominstetgöra spänningen mellan gnosis och ortodoxi varigenom kristendomens grundproblem aktualiseras.

Genom avhandlingen diskuteras Augustinus platonism i ljuset av en systematisk analys av hans teo-

logi. Efter behandlingen av Augustinus egen självförståelse som platonisk teolog följer en analys av Augustinus och den platoniska språkuppfattningen. Här konstateras att Augustinus i sina tidiga dialoger för fram en starkt reducerad platonism som har sitt centrum i en lära om två världar som inte förmår utgöra grund för en anti-agnostisk kristen platonism. Augustinus lyckas dock etablera en kristen platonism med anti-agnostisk legitimitet genom att vidareutveckla platonisk tidsuppfattning. Det fastställs att det är teorin om *concreatio* som gör det möjligt för Augustinus att utveckla en fruktbar transformation av platonismen som bekräftar skapelsen som värdepositiv. Därmed utvecklar Augustinus en ortodox skapelseteologi, vars utgångspunkt är treenighetsläran. Författaren bekräftar, genom att peka på de punkter där platonismen utövat ett indirekt inflytande, att Augustinus reflektion om treenigheten och inkarnationen knappast motsäger utan snarare utgör ett korrektiv till platonismen. Slutligen undersöks Augustinus syn på den mänskliga naturen, synden, den fria viljan och nåden. Undersökningen visar att Augustinus genom sin åtskillnad mellan människans fria vilja och hennes skapta natur upprätthåller ett platoniskt privationstänkande som utgår från en ontologisk dualism, men att han genom sin arvsyndslära inte undgår att förvandla denna ontologiska dualism till en antropologisk dualism. Resultatet blir en *transposition* av gnosis, varigenom det förblir det en öppen fråga huruvida Augustinus genom sin soteriologi ger uttryck för ortodoxi eller gnosis. Det finns sålunda, enligt Grønkjær, en spänning i Augustinus teologi mellan gnosis och ortodoxi, som får konsekvenser på frågan om Augustinus förmår lösa kristendomens grundproblem eller inte. Grønkjærs svar är nekande. Augustinus lyckas inte lösa kristendomens grundproblem. I själva verket befinner sig den augustinska kristendomen sig systematiskt *mellan* gnosis och ortodoxi.

Diskussionen om kristendomens grundproblem hänger samman med Blumenbergs värdering av kristendomen som en till sitt väsen gnostisk religion. Blumenbergs ståndpunkt motiveras framför allt genom arvsyndsläran och uppfattningen om denna läras paradigmatiska konsekvens på kristendomen i sin helhet. Utifrån en sekulariseringsteori som förklarar den moderna tidens legitimitet genom dess «andra övervinnande av gnosis», diskvalificerar Blumenberg därför kristendomens legitimitet i samtiden. Grønkjær motsätter sig en sådan reduktion av kristendomens väsen såsom blott gnosis och betonar i stället spänningen mellan gnosis och ortodoxi hos Augustinus. För Grønkjær är det just denna spänning som, till följd av receptionen av Augustinus inom kristendomen, förvaltas som en del av kristendomens väsen och som i sin tur utgör förutsättning för kristendomens legiti-